Принос към циркулацията на сребърни монети в Тракия през елинистическата епоха

БОРЯНА РУСЕВА

През 1938 г. в Народния археологически музей — София, постъпват 40 тетрадрахми, част от съкровище, намерено на 18 км от Тополовград, между селата Голям манастир и Генерал Тошево. Според информацията на проф. Т. Герасимов[1] други четири тетрадрахми от същата находка попадат в читалищната сбирка на Плевен, дар от един от откривателите на съкровището. Днес в двата софийски музея — АИМ и НИМ, се съхраняват общо 43 тетрадрахми от въпросната находка[2].

39-те монети, екземпляри от трезора на Археологическия музей при БАН, са заведени под инв. № CXIII — 1938 г. Останалите 4 тетрадрахми, както вече споменах, са включени в нумизматичния фонд на Националния исторически музей.

Съкровището от Голям манастир се състои от издания на балкански, малоазийски и източни ателиета, някои от които са сечени под контрола на разни елинистически владетели от края на IV до началните години на I в. пр. н. е. Виждаме, че сам по

а

б

в

г

д

е

ж

з

и

к

л

м

1

● *Обр. 1. Тетрадрахми с типа на Александър III Велики от монетното съкровище при с. Голям манастир. Fig. 1. Tétradrachmes avec le type d'Alexandre III le Grand du trésor monétaire du village Goljam manastir*

себе си този монетен куп предполага редица проблеми.

Анализът на монетите от „Голям манастир" (даден в каталога) показва феноменално широкия диапазон от над 200 години (!), очертан от включените в съкровището 43 тетрадрахми. С други думи, начевайки с изданията, отсечени в последните десетина-петнадесет години на IV столетие пр. н. е. (Амфипол, след 319/8 г.; Арадос, ок. 315—301 г.;Тир, ок. 302—290 г.; Вавилон, ок. 315—312 г. и Каре, ок. 302—290 г.), изследването на находката минава през болшинството екземпляри в съкровището, продукция на III в. пр. н. е., за да завърши, след празнина от близо век, с последните две тетрадрахми — на Никомед III и Маронея, отсечени в началото на I в. пр. н. е.

Групата монети от III в. пр. н. е. — най-многобройната в находката, включва и целия селевкидски царски монетен комплекс — от Селевк I до Селевк II. Всички селевкидски тетрадрахми обаче показват дълго участие в паричната обмяна. Това важи и за най-късните царски издания — № 40—41, сечени при Селевк II до 226/225 г. пр. н. е. най-късно. Около и след тази дата вероятно в споменатия първоначален монетен куп са попаднали малоазийските посталександрови тетрадрахми, чиято продукция се поставя от изследвачите в III и IV четвърт на III в. пр. н. е., т. е. тетрадрахмите от Митилене, Пергам, Хиос, Магнезия Меандър, Милет, Силион, № 24 (издание на неизвестна малоазийска монетарница), а може би и варваризат № 25 (подражание на Хиос?). Тези монети се отличават от останалите по-ранни от тях издания с великолепната си запазеност. Някои от най-късно отсечените дори не носят видими следи от участие в циркулация — например Митилене, Магнезия Меандър и Пергам. В тази група малоазийски тетрадрахми „най-износена" е датираната монета от Силион, отсечена ок. 215/214 г. пр. н. е. Би могло следователно да се приеме и въз основа на нейната сравнителна износеност, че вторият етап на натрупване на „Голям манастир" ще да е станал след известно прекъсване. Само така е възможно да се обясни иначе странното отсъствие на съвременните на тази малоазийска монетна група посталександрови тетрадрахми, царски монетни издания на Антиох III. Прочее, подобни прецеденти са били вече обект на коментар в нумизматичната книжнина[3]. В противен случай би било нелогично да липсват монети на този владетел, след като съкровището съдържа царски селевкидски тетрадрахми от Селевк I до Селевк II. А отсъствието на тетрадрахми на Ахей и особено на Хиераке може да се приеме за демонстрация на първоначалното място на натрупване на съкровищния куп, станало очевидно на юг от Тавър, в земите на Сирия, но не и в Мала Азия.

Пренесени след ок. 225 г. пр. н. е. на север — поводите, знаем, могат да са както комерсиални, така и военни — тези монети са били обединени, но в самия край на III в. пр. н. е. с малоазийските посталександрови тетрадрахми, сечени в последните години на същото столетие.

Любопитно е, че почти равностойна по обем на монетните издания от Мала Азия и Ориента е групата псевдо-Александрови и Лизимахови тетрадрахми, отсечени в различни балкански монетарници (№ 2—13, 26, 28—35). Тези монети са ясна илюстрация както за мястото на окончателното натрупване на съкровището — Южна Тракия, така и за местния, тракийски произход на собственика на находката.

Най-късните екземпляри от този „балкански" монетен куп са двете калатийски и четирите одесоски тетрадрахми (№ 2—3 и 5—8), отсечени в периода след ок. 225 г. пр. н. е. Към тях трябва да се прибавят две от месамбрийските издания (№ 11—12), отсечени според Карайотов във времето след ок. 228/220 г. пр. н. е.; тетрадрахмата на Кавар, чийто сигурен долен термин на отсичане е 218 г. пр. н. е., както и групата от седем постлизимахови тетрадрахми на Византион и Калхедон, най-късната от които според класификацията на Сейриг е отсечена в периода ок. 200—195 г. пр. н. е. (№ 34 от каталога).

С други думи, приблизителната картина на окончателно натрупване и трезориране на „Голям манастир" се очертава доста ясно с помощта и на местните, балкански монетни издания. Общо погледнати, тези монети би следвало да са съвременни на най-късните автономни малоазийски тетрадрахми от находката. Великолепната запазеност на болшинството късни западнопонтийски Александров тип тетрадрахми, на повечето псевдо-Лизимахови монетни издания от Византион и Калхедон, както и на Каваровата тетрадрахма, отсечена в монетарницата на Кабиле (№ 3, 5—8, 11—12, 30, 32, 34 и 35 от каталога вероятно не са участвували в парично обращение или

а

б

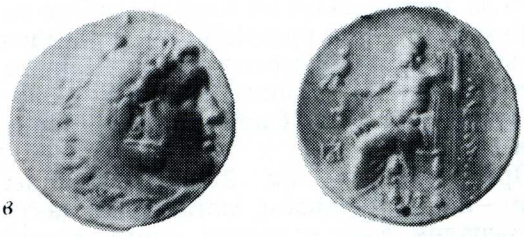

в

г

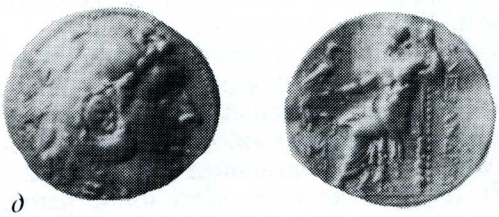

д

е

ж

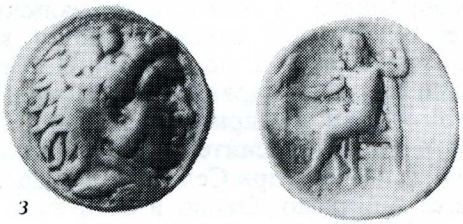

з

и

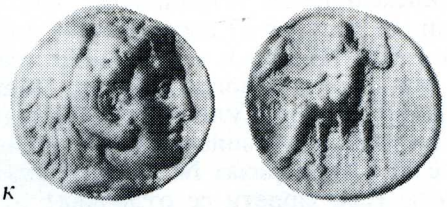

к

л

м

2

● *Обр. 2. Тетрадрахми с типа на Александър III Велики от монетното съкровище при с. Голям манастир. Fig. 2. Tétradrachmes avec le type d'Alexandre III le Grand du trésor monétaire du village Goljam manastir*

циркулационният им живот ще да е бил съвсем кратък) — тази запазеност е ответна и на състоянието на най-късните посталександрови тетрадрахми от монетарниците в Лидия, Еолида и Йония. Следователно тя би могла да демонстрира, че всички тези екземпляри от съкровището ще да са били заровени скоро след тяхното отсичане.

Предложената от М. Томсън (IGCH 874)[4] приблизителна дата на укриване на находката от Голям манастир — ок. 200 г. пр. н. е., ми се струва напълно приемлива. Разбира се, при условие, че изключим от разглеждания до момента монетен куп двете тетрадрахми — на Никомед III (кат. № 42) и на Маронея (кат. № 43) — отсечени в началото на I в. пр. н. е., но силно износени и следователно дълго употребявани в паричното обращение. Нещо повече, витинската тетрадрахма е и неколкократно орязана. Тези две монети, попаднали незнайно при какви обстоятелства към очевидно чуждите им монети от съкровището, са отделени от останалия монетен състав от един период от над 100 години.

Тетрадрахмите от „Голям манастир" демострират доста дълго време на натрупване, съдържащо вероятно няколко етапа. Както вече стана дума, на територията на Мала Азия е станало обединяването на две от групите съкровищни монети, отделени една от друга от известна пауза. Тази пауза е изключила възможността всред тях да попаднат екземпляри от царските селевкидски издания на Антиох III. Дошли в Тракия, азиатските тетрадрахми били включени в присъщата за Югоизточна Тракия циркулационна среда, съставена от местни имитации на Александровата и Лизимахова сребърна монета, сечени в левопонтийските монетарници, Кабиле, Византион и Калхедон. Може би към тях трябва да се добавят и двете по-ранни Лизимахов тип тетрадрахми — от Лизимахия (кат. № 26) и от неизвестно, вероятно царско Лизимахово ателие (кат. № 27).

Според самия състав на съкровището пренасянето на азиатските тетрадрахми от „Голям манастир" в Тракия трябва да е станало в самия край на III столетие пр. н. е. Прочее, тези монетни издания биха могли да се свържат с офанзивата на Филип V в земите на Южна Тракия, Проливите и Мала Азия ок. 202—200 г. пр. н. е. Още повече, че пътят на войската му ясно прозира в самия състав на находката.

След смъртта на Птолемей IV и последвалата подялба на лагидското наследство между македонския и селевкидския владетел Филип V навлиза в Западна Анатолия, минавайки през египетските владения по Егейското крайбрежие, през Лизимахия, Калхедон, Перинт, през обсадата на Киос. В 201 г. той нахлува в Пергам и опустошава цитаделата му. Същата година го виждаме да обсажда Хиос. Стигнал до Кария, Македонът се завръща в царството си, а в 200 г., след нови успехи в Тракия, владетелят приема край Абидос, обсаден от войските му, ново римско посолство[5].

Логично е зад този водовъртеж от военни начинания, в които главна арена е Югоизточна Тракия, да се види и пътят на проникване на азиатската част от съкровището от „Голям манастир" в тракийските земи — било под формата на плячка, било като заплата на тракийски наемник, местен жител, участник във войската на македонския владетел.

В самото начало на II в. пр. н. е., използувайки остроумно заетостта на Източносредиземноморския свят във II македонска война (200—197 г. пр. н. е.), Антиох III, разтребил проблемите си в Далечния изток и Келесирия, предприема в 198/7 г. пр. н. е. поход на север и за кратко време успява да подчини почти цяла Мала Азия. Достигнал тракийския бряг, Селевкидът наредил да бъде възстановена Лизимахия, превръщайки я в своя царска резиденция. И макар да зимувал в 196/5 г. пр. н. е. в столицата си Антиохия, Антиох III се връща през пролетта на 195 г. пр. н. е. в Тракийски Херсонес, откъдето извършил няколко демонстративни експедиции срещу траките[6].

В тези събития съм склонна да видя причината за заравяне на монетите от „Голям манастир".

След повече от столетие към съкровището са били прибавени и двете най-късни тетрадрахми в находката (на Никомед III и Маронея). Те, разбира се, биха могли и да са съвсем чужди на иначе хомогенния по време състав на съкровището.

Струва ми се, че самата находка от „Голям манастир" не позволява да свържем нейните монети (с изключение на кат. № 42—43) — тяхното окончателно натрупване и заравяне — с едно по-късно от предпоженото време (ок. 200/195 г. пр. н. е.). Защото, ако сравним например тетрадрахмите от „Голям манастир" с монетите от популярното съкровище от Мектепини, заровено според интерпретаторите му ок. 190/188 г. пр. н. е.[7], се натрапва явно покъсният хронологически състав на малоазийската находка.

Нека вземем за пример посталександровите автономни тетрадрахми от Пергам, Хиос и Милет. И трите малоазийски монетарници са представени в „Мектепини" с по-късна от екземплярите от „Голям манастир" продукция. Нещо повече, ателието в Пергам присъствува в малоазий-

3

● *Обр. 3. Тетрадрахми с типа на Лизимах от монетното съкровище при с. Голям манастир. Fig. 3. Tétradrachmes avec le type de Lysimaque du trésor monétaire du village Goljam manastir*

ската находка с последните серии от посталександровото си монетосечене[8].

Всред милетските посталександрови тетрадрахми в „Мектепини“ отново се срещат по-късни от кат. № 18 екземпляри. Според интерпретацията на Сейриг част от тях трябва да са били отсечени ок. 225 г. пр. н. е.[9]

Хиоската тетрадрахма от „Голям манастир“ (№ 16 от каталога) също следва да се постави в едно по-ранно време от това, в което са били отсечени доста обемната група монети от това ателие, срещани в „Мектепини“[10].

Ако приемем за съкровището от „Голям манастир“ дата на заравяне, адекватна с тази на въпросното малоазийско съкровище, т. е. ок. 190/188 г., странно и нелогично би било отсъствието в нашата находка на късните екземпляри от обемното датирано посталександрово памфилийско монетосечене, така богато представено в съкровището от Фригия[11].

Подобни на горните примери могат да се дадат и с присъствуващите в „Мектепини“ по-късни от екземплярите в „Голям манастир“ постлизимахови тетрадрахми на Византион и Калхедон, сечени според Сейриг в периода ок. 195—190 г. пр. н. е.[12]

Струва ми се, че това бегло, но твърде симптоматично за датировката на двете находки сравнение убедително налага за дата на окончателното трезориране на съкровището от „Голям манастир“ едно време, предхождащо това на укриване на находката от „Мектепини“, т. е. ок. 200—195 г. пр. н. е.

Не бих искала да се впуксам в напразни усилия да се прозре същинската съдба на монетите от „Голям манастир“. Любопитното при това съкровище е, че тези немалко за древността тетрадрахми, намерени на едно от най-оживените и през елинизма трасета в Тракия — поречието на Тонзос[13], са великолепна илюстрация на присъщата за целия Източносредиземноморски басейн през втората половина на III — началните няколко години на II в. пр. н. е. циркулационна среда, естествено включила и тракийските земи с техните имитативни монетосечения от същото време.

Каталог[14]:

Александър III — 25 ранно- и къснопостумни тетрадрахми

л.: Глава на Херакъл с лъвска кожа, на д.

о.: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ в д. п. със или без царска титла. В л. п. и/или под трона, и/или в отреза символи и/или монограми.

Македония

Амфипол (?), след 318 г. пр. н. е.

1. о.: В л. п. кадуцей.
   16,73 г ↗ обр. 1,а
   Срв.: *Carystus*, p. 57, No. 83, pl. 6; *Prilepec*, No. 88, pl. 8.

Западен понт

Калатис, след ок. 225 г. пр. н. е. (по Бордя)

2. о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в л. п. Във вътрешното л. п. монограми *1* и *2*; под трона Θ. В отреза, житен клас.
   16,75 г ↑ обр. 1,б
   Срв.: *Müller*, 492. За датировката виж: *Bordea*, p. 116—119.
3. о.: Надписи като № 2. Във вътрешното л. п. монограми *4* и *2*; под трона — Φ. В отреза житен клас.
   16,81 г ↑ обр. 1,в
   Няма аналогични монограми в познатата нумизматична литература.
   Виж сходния лицев печат с *Mektepini*, 3, pl. I.

Одесос

преди ок. 225 г. пр. н. е. (по Бордя)

4. о.: В л. п. АΣ над монограм *5*. Под тях амфора с гърлото надолу.
   16,84 г ↑ обр. 1,г
   В познатата ми нумизматична книжнина няма екземпляр, аналогичен на кат. № 4. Очевидно се касае за емисия одесоски тетрадрахми, неизвестна на нумизматичната наука. Виж: *Müller*, 1200 — вар.; *Mektepini*, 5, pl. 1 — сходен стил на лицевите печати. За датировката вж.: *Bordea*, p. 116.

след ок. 225 г. пр. н. е. (по Бордя); ок. 228/220 г. (по Рогалски)

5. о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ В л. п. Във вътрешното л. п. монограм *6*; под трона — ΚΟΙ.
   16,76 г ↑ обр. 1,д
   Срв.: *Pick*, 2129 вар.; *Mektepini*, 6, pl. 1 — еднакъв л. п. За датировката вж: *Bordea*, p. 115—116; *Рогалски*, с. 8—9.
6. л.: Еднакъв л. печат с № 5.
   о.: Еднакъв обр. печат с № 5.
   16,71 г ↑ обр. 1,е
7. л.: Еднакъв л. печат с № 6.
   о.: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ в л. п. ΒΑΣΙΛΕΩΣ в д. п. Монограми като № 6, различен

а

б

в

г

д

е

ж

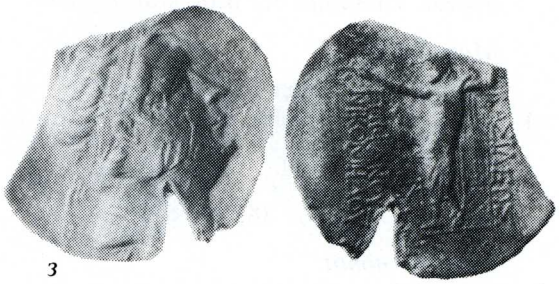

з

и

4

● *Обр. 4. Монети от съкровището при с. Голям манастир: а) тетрадрахма на Кавар; б—ж) селевкидски царски тетрадрахми; з) тетрадрахма на Никомед III; и) тетрадрахма на Маронея. Fig. 4. Monnaies du trésor du village Goljam manastir: а) tétradrachme de Cavarus; б—ж) tétradrachmes royales de Sélevcides; з) tétradrachme de Nicomède III.; и) tétradrachmes de Maronée*

гравьор. 16,76 г ↑ обр. 1,ж

8. л.: Еднакъв л. печат с № 7.
о.: Като № 7, различни печати, един гравьор.
16,72 г ↑ обр. 1,з

Месамбрия

ок. 250 – 228/220 г. (по Карайотов)

9. о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в д. п. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ в л. п. Във вътрешното л. п. шлем над монограм *7*. 16,81 г
16,81 г ↗ обр. 1,и
Срв.: *Карайотов*, № 6 – 28, табл. I – III, еднакъв л. печат с кат. № 9; *Mektepini*, № 9, pl.1 – еднакъв л. печат.

10. о.: Надписи като № 9. Във външното л. п. шлем над монограм *8*.
16,59 г ↗ обр. 1,к
Срв.: *Карайотов*, № 34 – 35, табл. IV, 35, вар.; *Mektepini*, № 8, pl. 1, вар.
ок. 228/220 – 180 г. (по Карайотов)

11. о.: Надписи като № 10. Във вътрешното л. п. шлем; под трона монограм *9*.
17,03 г ↑ обр. 1,л
Срв.: *Levant*. 8, 8, pl. 12 (еднакъв л. печат с кат. № 11 = M8 по Карайотов, с. 114). Еднакъв л. п. с *Карайотов*, № 43 – 44, табл. IV; *Propontis*, 37, pl. 3. Еднакъв обратен печат с *Карайотов*, № 43, табл. IV.

12. л.: Еднакъв л. печат с № 11.
о.: Като № 11, различни печати, един гравьор.
16,97 г ↑ обр. 1,м
Еднакви лицев и обратен печати с *Propontis*, 37, pl. 3 = *Карайотов*, № 44, табл. IV. За датировката на четирите месамбрийски тетрадрахми виж: *Карайотов*, с. 79 сл., с. 114[15].

Варварско подражание на западнопонтийска тетрадрахма

13. о.: Варваризиран надпис [ΑΛΕΞΑΝ-ΔΡΟΥ] в л. п. [ΒΑΣΙΛΕΩΣ] в д. п. Липсват монетарни маркировки.
16,84 г ↑ обр. 1,н
В познатата ми литература не се срещат аналози на кат. № 13. По стил варваризатът напомня на западнопонтийска тетрадрахма (Одесос?), сечена в III в. пр. н. е. до ок. 180 г. пр. н. е. най-късно.

Мала Азия

Митилене, ок. 220 г. пр. н. е. (по Бьорингер)

14. о.: В л. п. монограм *10* над хелис.
16,90 г ↑ обр. 2,а
Срв.: *Gordion I*, 16, pl. 2; *Mektepini*, 240 – 242, pl. 10; *Levant. 3*, 13; *Levant. 5*, 18, pl. 10; *Boehringer*, p. 158, No. I, taf. 27 (ca. 220 B. C.).
ПЕРГАМ, след 210 – преди 190 г. (по Бьорингер); ок. 202 – 188 г. (по Клейнер)

15. о.: В л. п. монограм *11* над пчела.
16,92 г ↑ обр. 2,б
Срв.: *Kleiner*, p. 98, gr. II, ser. 9, J-23 (pl. 23 еднакви л. и обр. п.); *Boehringer*, p.42, ser. D,13 = след 210 – преди 190 г. (taf, 2,7 еднакъв лицев печат).
Хиос, ок. 270 – 220 г. (по Бослоу)

16. о.: В л. п. сфинкс на л. над монограм *12*; под трона монограм *13*.
16,90 г ↓ обр. 2,в
Срв.: *Bauslaugh*, p. 16, ser. 39 (46 – 89), pl. 8 – еднакви л. и обр. п.

Магнезия Меандър, III четвърт на III в. пр. н. е. (по Бьорингер)

17. о.: В л. п. монограм *14*; под трона монограм *15*; в отреза част от меандър.
16,92 г ↑ обр. 2,г
Срв.: *Boehringer*, p. 159, № 5, taf. 27 (еднакъв л. печат) = III четвърт на III в. пр. н. е.; *Mektepini*, 384; *Gordion*. I, 18, pl. 2 = ок. 241/240 г.

Милет, III четвърт на III в. пр. н. е. (по Бьорингер)

18. о.: В л. п. лъв над монограм *16*. Под тях част от монограм *17* (?).
16,92 г ↑ обр. 2,д
Срв.: *Mektepini*, № 383 – 406 вар.; *Boehringer*, p. 159, № 6, taf. 27 (еднакъв стил, разл. печати) = III четвърт на III в. пр. н. е.; *Seyrig. Sardes*, p. 37 – 38 = преди ок. 225 г. пр. н. е.

Силион, ок. 215/214 г. пр. н. е. (по Сейриг)

19. о.: В л. п. ΣΙΛ и буквата *18* = 6-та год. = ок. 215/214 г.
16,78 г ↑ обр. 2,е
Срв.: *S N G v. Aulock*, № 6660 (еднакъв л. печат); *Gordion. I*, 26 = год. 11-та (AI).
Виж коментарите на Льо Ридер (*Tetradrachmes Pamphyliens*, p. 254 – 255) и Сейриг (*Levant. 4*, p. 26 – 27, no. I). За хронологията на тези датирани памфилийски псевдоалександрови издания виж посл. *Русева*, с. 5 – 23.

Изтока – Финикия и Вавилония

Арадос, ок. 315 – 301 г. (по Томсън)

20. о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в отреза. В л. п. котва и монограм *19*; под трона буквата *20*.
16,87 г ↙ обр. 2,ж
Срв.: *WSM*, pl. 43, E; *Cavalla*, p. 35, No. 12, вар.
21. о.: Като № 20, различни печати.
16,80 г ← обр. 2,з
Тир, ок. 301 – 290 г. (по Нюел)
22. о.: В л. п. кривак в кръг; под трона монограм *21*. *16,97 г* ↗ обр. 2,и
Срв.: *Tyrus*, p. 7, № 25 (еднакъв л. печат с pl. 2, 14).

Вавилон, ок. 315 – 312 г. (по Томсън)
23. о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в отреза. В л. п. монограм *22* във венец; под трона ΜΙ.
16,79 г ↓ обр. 2,к
Срв.: *Cavalla*, p. 35, No 14, no. 6 (вар.).

Неизвестна монетарница от Южна Мала Азия

24. о.: Без монетарни маркировки.
16,85 г ↑ обр. 2,л
Срв.: *Mektepini, 720, pl. 29* (еднакви л. и обр. печати); *Boehringer*, p. 163, No. 8, taf 30 (различни печати, същият стил).

Варварско подражание на малоазийска тетрадрахма

25. о.: В д. п. варваризиран надпис на ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. В л. п. монограм *23*, вписан в сложен растителен орнамент.
16,45 г ↑ обр. 2,м
Срв.: За прототипа на тази имитация виж ранните хиоски емисии Александров тип драхми у: *Bauslaugh*, pl. I – 2, p. 5, no. 5.

Лизимах – 9 съвременни и постумни тетрадрахми
л.: Глава на обожествения Александър Велики с рога на Амон, на д. п.
о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в д. п. ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ в л. п. Атина Никефорос седи на трон на л. В д. р. държи фигурка на Ника, с л. р. се подпира на горгонейон. В л. п. и/или на трона, и/или в отреза символи и/или монограми.

Лизимахия, ок. 282/1 г. пр. н. е.
26. о.: В л. п. звезда над монограм *24*; в отреза лъвска маска.
16,62 г ↑ обр. 3,а
Срв.: *Levant, 1*, 51, pl. 3 (еднакви маркировки, различни печати).
В *Lysimachus* няма аналогично на кат. № 26 издание. № 26 е сходен чрез монограм *24* с последната емисия съвременни на Лизимах тетрадрахми = *Lysimachus*, 18, p. 169.

Неизвестна монетарница, преди 281 г. пр. н. е. (по Мартин)
27. о.: На трона буквите АР.
17,19 г ↖ обр. 3,б
Срв.: *Thessaly*, № 556, pl. 15 (еднакъв л. печат).

Византион

± *235 г. пр. н. е. (по Сейриг)*
28. *о.: В л. п. монограм 25*; на трона спирала. 16,62 г ↑ обр. 3,в
Срв.: *Seyrig. B. et C.*, pl. 23, I, p. 199; *Büyükcekmece*, No. 50, pl. 3 (същият лицев печат).
след ок. 220 г. пр. н. е. (по Сейриг)
29. о.: В л. п. монограм *26*; на трона спирала. 17,01 г ↗ обр. 3,г
Срв.: *Mektepini*, 147 (еднакъв монограм, различни печати). За датировката виж: *Seyrig. B. et C., p. 199.*
ок. 220 – 205 г. (по Сейриг)
30. о.: В л. п. монограм *27*; на трона спирала. 16,91 г ↑ обр. 3,д
Срв.: *Seyrig, B. et. C.*, p. 199.

Калхедон

преди 230 г. пр. н. е. (по Сейриг)
31. о.: В л. п. монограм *28*; на трона спирала; в отреза жит. клас.
16,91 г ↓ обр. 3,е
Срв.: *Seyrig, B. et C.*, pl. 24,18 = *Büyükcekmece*, 67 = *Mektepini*, 146 – лицевият печат е дело на един и същ гравьор, изработил лицевия печат и на № 31. За датировката виж: *Seyrig, B. et C.*, p. 199.
ок. 220 – 205 г. (по Сейриг)
32. о.: В л. п. монограм *29*; на трона спирала; в отреза жит. клас.
16,87 г ↓ обр. 3,ж
Срв.: Еднакви л. и обр. печати с: *Levant. 1*, 45, pl. 3; *Mesopotamia*, 29, pl. 15. Еднакъв л. печат с: *Mektepini*, 148, pl. 7. За датировката виж: *Seyrig, B. et C.*, p. 199.
33. л.: Еднакъв л. печат с № 32.
о.: В л. п. буквата М; на трона спирала; в отреза жит. клас.
16,81 г ↑ обр. 3,з
Срв.: *Gordion V*, 48, pl. 14. За датировката виж: *Seyrig, B. et C.*, p. 199.
ок. 205 – 195 г. (по Сейриг)
34. В л. п. монограм *30*; на трона буквата *2*; в отреза жит. клас.
16,91 г ↑ обр. 3,и
Срв.: *Mektepini*, 153, pl. 7 = *Seyrig, B. et C.*, pl. 25, 23 (еднакъв л. печат с кат. № 34). За датировката виж: *Seyrig, B. et C.*, p. 199.

Кавар – 1 тетрадрахма

преди 218 г. пр. н. е.

35. л.: Типът като № 24.
о.: Типът като № 24. ΒΑΣΙΛΕΩΣ в д. п. ΚΑΥΑΡΟΥ в л. п. Във вътрешното л. п. фигурка на Артемида Фосфорос.
16,83 г ↑ обр. 4,а
Срв.: *Драганов*, с. 131 – 141, № 13 ($л_4о_9$) = същата монета. Датирана е ок. 225 – 218 г. Друга датировка виж у: *Топалов*, с. 39 = ок. 220 – 218 г.

Селевк I – 1 тетрадрахма

Каре, ок. 302 – 290 г. (по Нюел)

36. л.: Типът като № 35.
о.: Типът като № 35. Не личат надписи. В л. п. полумесец над неясен монограм в кръг *31*. Под трона ΔΙΟ.
16,67 г ↓ обр. 4,б
Срв.: *WSM*, 770, pl. 5,5 (еднакви л. и обр. печати).

Антиох I – 1 тетрадрахма

Селевкия на Тигър, ок. 270 – 267 г. (по Нюел)

37. л.: Глава на владетеля с тения, на д.
о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в д. ΑΝΤΙΟΧΟΥ в л. Аполон гол, седи върху омфалос, на л. В д. р., протегната напред, държи стрела. С л. р. се подпира на лък. Във външното л. п. монограм *32*; във външното д. п. монограм *33*.
17,04 г ↑ обр. 4,в
Срв.: *ESM*, 155, type 1 (еднакви л. и обр. печати с pl. 14,7).

Антиох II – 2 тетрадрахми

Сарди, ок. 261 – 250 г. (по Нюел)

38. л.: Глава на Антиох I с тения, на д.
о.: Тип и надписи като № 37. В отреза монограми *34* и *35*.
16,98 г ↑ обр. 4,г
Срв.: *WSM*, 1387 (еднакви л. и обр. печати с pl. 56,2 – 3).

Екбатана, 261 – 246 г. (по Нюел)

39. л.: Глава на владетеля с тения, на д.
о.: Тип и надписи като № 38. В л. п. монограм *3б* над монограм *37* и протоме на пасящ кон.
16,98 г ↙ обр. 4,д
Срв.: *ESM*, 541 (еднакви л. и обр. печати с pl. 39,24).

Селевк II – 2 тетрадрахми
Суза, 246 – 226/225 г. (по Нюел)

40. л.: Типът като № 36.
о.: Типът като № 36 ΣΕΛΕΥΚΟΥ в д. ΒΑΣΙΛΕΩΣ в отреза. В л. п. монограм *38*; под трона монограм *39*.
16,86 г ← обр. 4,е
Срв.: *ESM*, № 366 s., pl. 28 – вар.

Неизвестна монетарница – Антиохия или Низибис (?)

41. л.: Глава на Селевк II с тения, на д. Слаби белези от брада.
о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в д. ΣΕΛΕΥΚΟΥ в л. Аполон прав, гол, подпрян на триножник. Във външното д. п. монограм *40*; във външното л. п. част от неясен монограм.
16,72 г ↑ обр. 4,ж
Срв.: В *ESM* и *WSM* няма аналогична на кат. № 41 монета. Чрез монограм *40*

№ 41 е сходен с *WSM*, 957 (=Антиох I, Антиохия на Оронт). По стил и иконографски детайли № 41 е близък до изданията на Селевк II в Низибис, виж: *WSM*, pl. 7–8; *Levant*, pl. 5–6.

Никомед III *Епифан* – 1 тетрадрахма
год. 200(?) или 201-ва (?) по витинското царско летоброене = 98 или 97 г. пр. н. е.

42. л.: Глава на владетеля с тения, на д.
о.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ в д. ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΝΙΚΟΜΗΔΟΥ в л. Зевс Стратиос в 3/4 на л. Под д. р. орел върху светкавица. Под тях монограм *41* и годината Σ или ΑΣ – на това място монетата е насечена с острие.
12,51 г ↑ (орязана и насечена) обр. 4,з
Срв.: *S N G v. Aulock*, Nos. 264, 6898 (различни л. и обр. печати). За хронологията на витинското царско летоброене виж: *Pollak*, p. 51–53.

Маронея – 1 тетрадрахма
±90 г. пр. н. е. (по Шьонерт-Гайс)

43. л.: Глава на Дионис с бръшлянов венец, на д.
о.: ΔΙΟΝΥΣΟΥ в д. ΣΩΤΗΡΟΣ в л. ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ в отреза. Дионис прав, гол, в 3/4, на л. В д. р. държи грозд, в л. р. – две копия; през рамо – наметало. В л. п., долу – *монограм 42*; В д. п., долу – ΛΕ или ΛΕ.
13,05 г ↑ обр. 4,и
Срв.: *Schönert-Geis*, Nos. 1275–1297; 1298–1301.

[1] Т. Герасимов. Колективни находки на монети през 1937 и 1938 г. – ИБАИ, 12, 1938, с. 450.

[2] Благодаря на ст. н. с. I ст. д-р Й. Юрукова и н. с. Вл. Пенчев, които любезно ми предоставиха монетите от съкровището за публикация. Изказвам голямата си благодарност и на д-р Е. Шонерт-Гайс, помогнала ми при датировката на маронейската тетрадрахма.

[3] Levant. Op. cit., p. 19,22 (виж съкращенията към бел. 14).

[4] M. Thompson, O. Morkholm, C. M. Kraay. An Inventory of Greek Coin Hoards (=IGCH), ANS (New York, 1973).

[5] Г. Бенгтсон. Правители епохи еллинизма. М., 1981, 262–264; E. Will. Histoire politique du monde hellénistique (323–30 av. J. – C.) Nancy (1967), t. II, p. 98–101, 104–115.

[6] Бенгтсон. Цит. соч., 237–238; E. Will. Op. cit., p. 153–163. Вил е резервиран към големия успех на Антиох III в Мала Азия, имайки предвид, че редица йонийски градове, начело с Милет и Приене, а и Лампсак в Хелеспонта, са били явно свободни по време на Антиоховия поход (вж; Will. Op. cit., 157–158).

[7] Mektepini, p. 30–31 (виж съкращенията към бел. 14).

[8] Ibidem, Nos. 278 (=Kleiner (виж съкращенията към бел. 14), ser. 15), 279 (=Kleiner, ser. 17), 284–285 (=Kleiner, ser. 18).

[9] Cf. Seyrig, Sardes, p. 37–38 (виж съкращенията към бел. 14); Mektepini. Op. cit., Nos. 389–406.

[10] Mektepini. Op. cit., Nos. 310–340 (=Bauslaugh (виж съкращенията към бел. 14), period 3, p. 21–29, 202/1–190 B. C.).

[11] Ibidem, 20–21.

[12] Ibidem, Nos. 111–141 (=Seyrig, B. et C. (виж съкращенията към бел. 14), p. 199, ca. 205–195–190 B. C.); Nos. 154–156 (=Seyrig, B. et C., op. cit., p. 199, ca. 195–190 B.C.).

[13] Сведенията за следи от поселищен живот в древността около с. Голям манастир и по склоновете на Голямоманастирските възвишения (останки от храм и „градище") виж у: К. Иречек. Пътувания из България. – АЕМ, X, 1886, с. 140 сл.; К. и Х. Шкорпил. Паметници из Българско, I. Ч. I. Тракия, С., 1888, 65–68; G. Michailov. IGBulg, III, fasc. II, p. 175–177 (съобщава за намерени край с. Голям манастир епиграфски паметници, посветени на Аполон. Според Г. Михайлов светилището на Аполон, за което е имало разни коментари в по-ранни публикации, се намира при развалините на кастела, наричан от местните „калето" или „градището". Името на селото, както показва IGBulg 1794, е ΔΟΔΟΠΑΡΟΝ).

[14] Настоящият каталог е изработен с помощта на следните нумизматични публикации, цитирани със съкращения:

Bauslaugh = R. Bauslaugh. The Posthumous Alexander Coinage of Chios. ANSMN 24(1979), p. 1–45; Boehringer = C. Boehringer. Zur Chronologie mittelhellenistischer Münzserien 220–160 v. Chr., AMUGS 5(Berlin, 1972); Bordea = Ch. Poenaru Bordea. Le trésor de Maraşeşti. Dacia, 18(1974), p. 103–125; Büyükçekmece = M. Thompson. A countermarked hoard from Büyükçekmece. ANSMN 6(1954), p. 11–34; Carystus = D. M. Robinson. A hoard of silver coins from Carystus. ANSNNM 124(New York, 1952); Cavalla = M. Thompson. The Cavalla hoard(IGCH 450). ANSMN 26(1981), p. 33–49; ESM = E. T. Newell. The coinage of the Eastern Seleucid Mints from Seleucus I to Antiochus III., ANSNS I(New York, 1938); Gordion I = D. H. Cox. A third century hoard of tetradrachms from Gordion. Univ. of Pennsylvania (Philadelphia, 1953), p. 1–20; Gordion V = Idem. Gordion hoards III, IV, V and VII. ANSMN 12(1966), p. 19–55; Kleiner = F. S. Kleiner. The Alexander tetradrachms of Pergamum and Rhodes. ANSMN 17(1971), p. 95–125; Levant = H. Seyrig. Trésors du Levant Anciens et Nouveaux (Paris, 1973); Pollak = Ph. Pollak. A Bithynian hoard of the first century B. C. ANSMN 16(1970), p. 45–56, pl. VI–XV; Lysimachus = M. Thompson: The Mints of Lysimachus. Essays in Greek Coinage pres. to S. Robinson (Oxford, 1968), p. 163–182; Mektepini = N. Olcay. H. Seyrig. Le trésor de Mektepini en Phrygie (Paris, 1965); Mesopotamia = G. K. Jenkins. A hellenistic hoard from Mesopotamia. ANSMN 13(1967), p. 41–56; Müller. = L. Müller. Numismatique d'Alexandre le Grand (planches et tables) (réed., Basel – Stuttgart, 1957); Pick = B. Pick, K. Regling. Die Antiken Münzen von Dacien und Moesien. Die Münzen von Odessos und Tomis (Berlin, 1910); Prilepec = D. Voutchkovich-Todorovich. Le dépôt de monnaies grecques du village Prilepec près de Prilep. Glasnik Soc. des Mus. et l'Inst. de Conserv. de la R. P. Macedoine, vol. I (12) (Skopje, 1955); Propontis = N. M. Waggoner. The Propontis hoard (IGCH 888). RN 21(1979), p. 7–29; Seyrig. B. et C. = H. Seyrig. Monnaies hellénistiques de Byzance et Calcédoine. Essays in Greek Coinage, pres. to S. Robinson (Oxford, 1968), p. 183–200; Seyrig. Sardes = Idem. Monnaies hellénistiques. VII. Sardes. RN 5(1963), p. 35–38; Schönert-Geis = E. Schönert-Geis. Die Münzprägung von Maroneia, Schriften zur Geschichte und Kultur der Antike (Berlin, im Druck); SNG v. Aulock = Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland, Sammlung v. Aulock. Pontus-Paphlagonien-Bitynien (Berlin, 1957, 1967); Tétradrachmes Pamphyliens = G. Le Rider. Les téradrachmes Pamphyliens de la fin du IIIe siècle et du début du IIe siècle avant notre ère. RN 14(1972), p. 253–259; Thessaly = T. R. Martin. A third-century B. C. hoard of Thessaly at the ANS(IGCHI68). ANSMN 26(1981), p. 51–77; Tyrus = E. T. Newell. Tyrus Rediviva (rep-

rinted Chicago, 1981); WSM = Idem. The coinage of the Western Seleucid mints from Seleucus I to Antiochus III, ANSNS 4 (New York, 1941, reprinted 1977); Драганов = Д. Драганов, Сребърното монетосечение на Кабиле и Кавар. — ГСУ ИФ, т. 77, 2, 1984, 131—141; Карайотов = Ив. Карайотов. Монетосечението на Месамбрия през елинистическата епоха (средата на III в. — 72 г. пр. н. е.), кандидатска дисертация; Рогалски = А. Рогалски. Златни статери на Одесос и Месембрия. — Нумизматика, 4, 1978, 3—14; Топалов = Ст. Топалов. Относителна хронология на тетрадрахмите, сечени в Кабиле. — Нумизматика, 1, 1986, 34—41; Русева = Б. Русева. Находка от тетрадрахми, подражания на Александровите. — Нумизматика, 3, 1984, 5—23.

[15] В кандидатската дисертация на Ив. Карайотов (цит. съч., с. 42), в каталога на месамбрийските тетрадрахми, под № 12 (табл. II) е описана посталександрова тетрадрахма, чиято единствена монетарна маркировка е коринтския шлем — известният парасемон на месамбрийци. Към тази емисия (= Müler, 433) трябва да прибавим още една група месамбрийски тетрадрахми (= Müller, 434), екземпляри от която се срещат в непубликувано съкровище от варненския археологически музей (IGCH 859). Серията месамбрийски посталександрови тетрадрахми, маркирани единствено със символа на града, е поставена уместно от Карайотов начело на поредицата автономни имитативни монети, сиреч в нея авторът вижда първата емисия посталександрови тетрадрахми, които Месамбрия започва да сече, според неговата хронология, ок. средата на III в. пр. н. е. (пак там, с. 114). Част от тях са отсечени с лицев печат, използуван и за продукцията на по-късните имитативни тетрадрахми, маркирани с монограма [illegible] (виж Карайотов, печат A_5). Тази печатова идентичност между Карайотовия № 12 и серията с монограм М5, както и присъствието на един екземпляр от изданията на Месамбрия с монограм в друго съкровище, намерено във Варненско и съхранявано във варненския археологически музей (съкровище от Варна = IGCH 871), чието укриване трябва да се постави преди средата на III в. пр. н. е. (находката, подобно на IGCH 859, е обект на изследване в кандидатската ми дисертация на тема „Монети на Селевкидите в Тракия (312—188 г. пр. н. е.)"), може би указват за време на отсичане на серията посталександрови тетрадрахми на Месамбрия с магистратски знак М5 периодът непосредствено след емисиите с коринтски шлем — в лявото поле или под трона. Ако подобно предположение се окаже правдоподобно, тетрадрахмите с [illegible] биха могли да имат за своя долна граница на отсичане времето на контрамаркиране в Византион и Калхедон, поставено от Сейриг (виж: Seyrig, B. et C., op. cit.) в периода ок. 235—220 г. пр. н. е. Знаем, че засега единствените месамбрийски тетрадрахми, контрамаркирани с щемпелите на Византион и Калхедон, са екземпляри от обемната серия тетрадрахми с монограм М5 (вж Карайотов, № 13, 24, табл. II). Не ще се нагърбвам с непосилната за момента задача, да се извършат конкретни корекции в датировката и подредбата на най-ранните месамбрийски тетрадрахми с типа на Александър III. Само споделям наблюденията си от изследваните от мен находки, обект на кандидатската ми дисертация. А тези съкровища показват необходимостта от едно бъдещо прецизиране и на реда на емисиите тетрадрахми, и на тяхната датировка, която очевидно предхожда указаното от Карайотов време за начало на монетосечене на този тип имитативна монета.